

EDITOR COORDONATOR
OANA ZAMFIRACHE

Coruptia ucide?

Introducere

În România, corupția este un fenomen omniprezent. Dar, cu cât este invocat mai des, cu atât mai mult cauzele, delimitările conceptuale și formele sale de manifestare devin mai obscure. Intenția care a stat la baza volumului de față a fost să aducem împreună autori diverși în pregătire, abordare și preocupări, în speranța că multitudinea perspectivelor va oferi o imagine cât mai cuprinzătoare asupra acestui subiect.

Am încercat să aflăm în ce măsură este corupția o problemă morală sau una politică, dacă se poate vorbi despre o mentalitate colectivă care influențează acest fenomen sau dacă este vorba mai degrabă despre alegeri individuale. Ne-a interesat în ce măsură sursa corupției o reprezintă inegalitățile sociale și economice sau dacă este vorba despre o acumulare de putere inerentă oricărui sistem politic. Este o societate lipsită în totalitate de corupție o utopie care nu ia în calcul niște importante premise psihologice și sociale? Ce se întâmplă atunci când corupția acționează în chiar acel domeniu al cărui scop este s-o identifice și s-o sancționeze, i.e. justiție?

Unii autori au abordat prejudecata conform căreia statul este sursa unică a corupției, iar sectorul privat poate diminua apariția circumstanțelor propice corupției. Aceștia își manifestă îngrijorarea față de punerea în umbră a cazurilor de corupție din sectorul privat sau considerarea acestora ca fiind niște accidente irelevante pentru felul în care funcționează sistemul social, economic și politic din România.

Că fenomenul corupției nu se rezumă la cazurile unor politicieni care au luat mită sau au beneficiat de privilegii necuvenite putem vedea și din relatările unora dintre autori, care au ales să povestească situații concrete în care au fost implicați personal și care s-au sfârșit cu relative victorii sau înfrângeri.

Cu alte cuvinte, acest volum vorbește despre corupția mare, cea discutată în presă și în campaniile electorale, dar și despre corupția mică, cea de zi cu zi, care se insinuează în alegerile pe care le facem. Cum vom alege să acționăm pe viitor rămâne în acest sens o întrebare deschisă.

Oana Zamfirache

Oana Zamfirache

Corupția din
lăcomie versus
corupția de
nevoie

Cum își justifică persoanele corupte faptele în fața propriei conștiințe? Ce se întâmplă în forul lor interior, ce-și spun la culcare, când pun capul pe pernă? Nu putem decât să presupunem că atât micii, cât și marii corupți își spun aproximativ același lucru: „Da, am furat, ce era să fac, nu trebuie să mănânce și copiii mei?”

Acest gen de (auto)justificare reflectă o dilemă serioasă: conflictul dintre datoria față de familie și datoria față de comunitate. Cred că majoritatea persoanelor corupte sunt sincere mirate de ostilitatea altora față de faptele lor. Ele consideră că și-au îndeplinit datoria de părinte: au luat din bunurile comunității (abstracte) și au dat copiilor lor (concreți). Conștientizarea conflictului dintre cele două datorii și alegerea asumată a datoriei față de comunitate sunt o opțiune relativ nouă în istoria omenirii, căci specia a supraviețuit datorită instinctului înrădăcinat de a-i proteja pe cei apropiați și concreți, nu pe cei îndepărtați și abstracți.

Simplificând mult un fenomen complex, putem spune că există două categorii de corupți. În prima categorie se încadrează acele companii și persoane fizice care consideră profitul (personal) de azi mai important decât bunăstarea (tuturor) de mâine. Din această categorie fac parte marile companii care oferă mită pentru a putea polua în voie sau unii dintre cei pentru care contul bancar și mașina pe care o conduc țin loc de identitate personală. Ei funcționează după principii egoiste, conform cărora, pentru a obține privilegiu,

individul denaturează relația socială și dinamitează structura schimbului social.

Din cea de-a doua categorie fac parte cei care apelează la fapte de corupție ca un răspuns la lipsa de alternative. Ei sunt cei mai persecutați din punct de vedere legal, dar și cei care suscită cea mai multă înțelegere din partea comunității. Furând, ei consideră că îndreaptă o nedreptate: iau cu mâna lor ceea ce sistemul le-a promis, dar nu le-a livrat, adică șanse egale, plată corectă pentru munca depusă, respect etc.

Oamenii se simt lezați în simțul lor moral când observă că mai mult cei din ultima categorie sunt aduși în fața justi-

Deoarece actul de corupție presupune o alocare ilegitimă de resurse și pentru că înseamnă o acumulare de putere (economică, socială, politică) nejustificată, apartenența lui la sfera politică este incontestabilă.

ției, iar cei din prima categorie, doar în mod excepțional. Deși fapta este identică – o acțiune în folosul propriu și în detrimen-
tul comunității –, cauzele, con-
textul și consecințele (adică acele
elemente care întregesc profilul
moral al unei fapte) sunt diferite.

Fapta de corupție se află la inter-
secția dintre politic și moral. Se
află în sfera politică nu doar în
măsura în care cel mai adesea
vorbim despre politicieni care au
luat mită sau și-au însușit foloase
necuvenite, ci și pentru că orice

faptă de corupție are loc într-un sistem politic dat, care o face cu puțință și o in-formează. Deoarece actul de corupție pre-
supune o alocare ilegitimă de resurse și pentru că înseamnă
o acumulare de putere (economică, socială, politică) nejus-
tificată, apartenența lui la sfera politică este incontestabilă.

Dar cel mai adesea și în primă instanță, avem tendința de a vorbi despre corupție în termeni morali. Considerăm că persoana acuzată de corupție este o persoană care a săvârșit o faptă imorală pentru că ne-a înșelat așteptările de a se conforma regulilor acceptate de comunitate, printre care și aceea conform căreia resursele trebuie distribuite pe baza unor criterii clare și juste. Simplu spus, a băgat mâna în sacul cu resurse care aparțineau întregii comunități.

Dacă revenim la conflictul menționat mai sus, cel dintre datoria față de comunitate și datoria față de familie, vedem mai bine diferența dintre cele două categorii de corupți. În mod evident, a lua mită motivat fiind de dorința de a acumula cât mai multe resurse – simplu spus, din lăcomie – și a lua mită pentru că de acest lucru depinde supraviețuirea familiei din care faci parte nu sunt două fapte identice din punct de vedere moral.

Este o asumție de bază a oricărui sistem politic legitim faptul că respectând legile unui stat nu vei fi obligat să ignori datorii față de propriul set de valori. Dacă sistemul politic care te guvernează te obligă să alegi între a respecta legea socială (a nu lua mită) și a respecta legea morală (a-ți întreține familia), respectivul sistem este disfuncțional.

Disfuncționalitatea sistemului politic este de fapt relevată de ambele cazuri de corupție. În cazul corupției motivate de lăcomie, sistemul politic își relevă slăbiciunea prin aceea că mecanismele de prevenire a cazului de corupție se dovedesc ineficiente. În cazul corupției motivate de lipsa de alternative, sistemul politic își dovedește slăbiciunea prin aceea că denotă o acută inegalitate economică și socială care favorizează (dacă nu chiar obligă la) fapte imorale (acțiuni în detrimentul comunității).

Un exemplu relevant în acest sens este cazul „plicului la doctor“. Până de curând era de la sine înțeles faptul că trebuie să dai o „atenție“ doctorului care te îngrijește în spitalele de stat. Acei bani nu erau priviți de cei mai mulți dintre noi ca fiind un caz de corupție, ci mai degrabă ca o recompensă pentru un serviciu oferit. Oamenii păreau să accepte tacit că sistemul nu-i recompensa suficient pe doctori pentru munca lor și de aceea sarcina suplinirii veniturilor acestora a fost preluată informal de cei care apelau la serviciile lor. Însă, odată cu mărirea considerabilă a salariilor medicilor, condiționarea îngrijirii de oferirea de bani este văzută ca

un caz de corupție. Cu alte cuvinte, medicul care primea mită era încadrat în mentalitatea colectivă în cea de-a doua categorie, cea a corupției de nevoie, dar odată cu ajustarea salariilor și deci rectificarea unei situații nedrepte, fapta este reîncadrată în prima categorie, a corupției din lăcomie.

Consecințele negative ale corupției nu sunt epuizate doar de faptul că resursele au fost deturnate de la destinatarii legitimi.

Una și aceeași faptă este reinterpretată moral în funcție de contextul în care are loc.

Consecințele negative ale corupției nu sunt epuizate doar de faptul că resursele au fost deturnate de la destinatarii legitimi. O consecință mai puțin evidentă, dar insidioasă, este slăbirea încrederii participanților la contractul social în dezirabilitatea regulilor stabilite. Cu cât sunt scoase la iveală mai multe cazuri de corupție, cu cât lupta anticorupție este mai inefficientă, cu atât cetățeanul de rând va fi mai convins că respectarea regulilor nu este un demers rațional (rațional însemnând aici maximizarea beneficiilor și minimizarea costurilor). Cu alte cuvinte, când o proporție semnificativă de

cetățeni nu respectă legea, este rațional pentru individ ca nici el să nu o respecte, căci a respecta regula înseamnă un dezavantaj social sau economic.

Unii dintre cei care își exprimă scepticismul în ce privește lupta anticorupție din România argumentează că aceasta se bazează exclusiv pe elaborarea unui sistem punitiv, ceea ce este nu doar un demers costisitor, ci și ineficient, căci lasă neexamine cauzele corupției. În măsura în care fapta de corupție este înțeleasă exclusiv ca un eșec moral individual, ca o alegere greșită, nu se poate face mare lucru pentru a schimba situația. Dar dacă acceptăm că fapta de corupție este simptomul unui sistem politic, social și economic cu reguli neclare, cu proceduri netransparente, care nu sunt concepute pentru a facilita respectarea regulilor, atunci corupția devine o problemă politică.

A pune accent pe latura morală a corupției și a pune în umbră latura ei structurală, politică, înseamnă a lăsa toată greutatea pe umerii individului și a alegerilor sale și a de-responsabiliza sistemul în contextul căruia sunt făcute aceste alegeri.

Accesul unui individ oarecare la oportunitățile disponibile în comunitatea sa nu este ceva aleatoriu, ci este o consecință directă a felului în care funcționează un sistem politic. Probabilitatea ca el să apeleze la fapte de corupție depinde de încrederea sau neîncrederea pe care o are în faptul că sistemul respectiv îi va asigura un trai decent dacă respectă legea. Un sistem politic este echitabil în măsura în care nu încurajează în niciun fel, direct sau indirect, apelul la modalități alternative de acces la resurse.

Bineînțeles, a rezista în fața tentației de a oferi sau de a primi mită este un lucru lăudabil din punct de vedere moral. Dar un sistem cu adevărat echitabil este acela în care cazurile de

corupție sunt rare pentru că se manifestă doar corupția din lăcomie și (aproape) deloc corupția de nevoie. O societate cu adevărat echitabilă este una în care opțiunea de a apela la fapte de corupție nu este doar nenecesară, ci și indezirabilă din punctul de vedere al raportului costuri-beneficii.

Scopul acestor considerații nu este de a justifica actele de corupție sau de a nega idealul unei societăți lipsite de corupție. Scopul lor este schimbarea perspectivei. Consider că ar fi mai benefic și mai just ca problema corupției să fie analizată mai puțin din perspectiva alegerilor individuale și mai mult prin prisma contextului în care aceste alegeri sunt făcute.

CORUPȚIA DIN LĂCOMIE VERSUS CORUPȚIA DE NEVOIE

Oana
Zamfirache

*este doctor în filozofie, editoare și
traducătoare.*